

Pápai Gyuláné

Mi lesz veled osztályfőnök, mi lesz belőled gyermek?

Az oktató-nevelő munka korszerűsítése, reformja során sokat buktunk az elmúlt évtizedekben: Dienes-féle matematikatanítás, az olvasástanítás modernizálása, a „tananyagcsökkentés”, a közösségi nevelés agyonhallgatása, hogy csak néhányat említsek. Félő, hogy újabb és csak hosszú évek elteltével regisztrálható bukást jelent az osztályfőnöki (nevezzük akár iskolai szülőnek) funkció nem deklarálása a törvényben. Nem kis felelősség tenni mindezt akkor, amikor a társadalmi-gazdasági körülmények miatt egyre csökken a családok nevelői tevékenysége, amikor egyre több a lelkileg sérült felnőtt és gyermek, és ezzel párhuzamosan szaporodnak a szenvedélybetegségek, nő a bűnözés és az öngyilkosságok száma. Az ember egyre kevésbé találja meg önmagát.

Nem a pedagógusnak kell az osztályfőnöki funkció, hanem a gyermeknek kell egy (sokszor egyetlen) fix pont, ahova bizalommal fordulhat, ahol meghallgatják, megértik őt, és segítik eligazodni a kihívások kuszaságában. Az osztályfőnök munkája, az embernevelés minőségileg más, mint az ismeretátadás. E munka jelentősége és szükségessége nem csökken azáltal, ha az eddig osztályfőnöki órákon feldolgozott témák egy része bekerül a NAT egyik-másik műveltségi blokkjába. Ennek ellenére szükség van (nem egy, hanem legalább két) olyan szervezett alkalomra (órára) hetente, amikor az osztály, a csoport és benne az egyes gyermek elmondhatja problémáját, ahol ezeket meg lehet vitatni, megoldásokat lehet keresni és találni. Az osztályfőnöki óra a közösség számára olyan fórum, ahol kialakulhatnak a tanulók közötti kapcsolatok. A demokratikus elveken nyugvó kapcsolatokban érvényre jut az önismeret, az önfejlesztés, az önálló véleményalkotás, a kritika, a problémaérzékenység, az önbizalom, a magabiztosság, a higgadtság, az önuralom. Mindezek az egészséges személyiség kialakulásának alapvető feltételei.

Mindezek miatt kiemelkedően jelentős az osztályfőnök közösségformáló tevékenysége, amelynek során azok a problémák kerülnek előtérbe, amelyek a gyermek egész életét befolyásolják, így az erkölcsi kérdések, az egyéni értékek, az empátia, az akarati tulajdonságok, a képességek, a jellem. „Ezek a kompetenciák semmit sem oldhatnak meg, ha csupán az osztályfőnök munkájában jelentkeznek, ha fennmarad az az alaphelyzet, hogy az osztályfőnök egymagában képviseli a nevelés szempontjait egy elszakbarbárosodott tantestülettel szemben.” (*Mihály Ottó*)

Mi a biztosíték arra, hogy az egyes témák műveltségi blokkokba kerülésével egy „elszakbarbárosodott” tantestület nevelni fog? S ha nem lesz osztályfőnök, aki eddig legalább megpróbálta, akkor ki fog? Az ismeretek átadása kevés. Kölcsönös bizalom nélkül nincs nevelés. A bizalom kialakulásához meg kevés a heti egy-két óra, és sok a százötven-kétszáz gyerek, akiket egy szaktanár egy időszakban tanít.

Kell a kötetlen, oldott légkörű osztályfőnöki óra, és azon túl sok-sok együttlét, beszélgetés, amelynek során gyermek-gyermek, pedagógus-gyermek – megismerve egymást – közvetlen partnerkapcsolatokat alakíthat ki. Még a nem osztálykeretekre épülő iskolákban is (Alternatív Közgazdasági Gimnázium) kitüntetett szerepe van a gyermek által választott patrónusnak, patronáló tanárnak, aki az említett

feladatokat hivatott ebben a minőségében ellátni. A csoport, a „fészekalja” hetente egy órában (órarendbe építve) közösen próbál megoldást találni az egyének felmerült problémáira. A nevelés ósidők óta személyes kötődéseket, mély érzelmi viszonyokat feltételez.

A következőkben a vitaindítóban felvetett négy kérdésre próbálok meg válaszolni:

Van-e osztályfőnök?

Van. A tevékenység tartalmát tekintve ilyen is, olyan is. Hogy miért? Egyrészt, mert a képzőintézmények nem készítik fel megfelelő mértékben az osztályfőnöki tevékenységre (adminisztráció, szervezés, nevelés) a hallgatókat. A hallgatók számára is egyedül a szaktárgy fontos, a pedagógia, a pszichológia másodrendű. E tantárgyak keretein belül nem sajátítanak el közösséget, személyiséget megismerő, fejlesztő taktikákat és stratégiákat, probléma- és konfliktuskezelő technikákat, nem tanulják a tanári hatékonyságfejlesztő módszereket, és nincsenek ezekkel kapcsolatos tréningek. Másrészt az iskolák jelentős részében osztályfőnöknek lenni nem sikk, hisz ez a tevékenység nem fontos, nem kellően elismert, eredményessége nem mérhető egy-egy szaktárgyhoz hasonló versenyen elért előkelő helyezéssel. Az anyagi megbecsülése is annyi, hogy heti egy magánóra tartásával bőven meg lehet keresni az osztályfőnöki pótlék összegét.

Ezért ma a jó osztályfőnök nem erkölcsi és anyagi elismerésért, hanem belső késztetésből és a gyermekek iránt érzett felelősségből végzi – és közben folyamatosan tanulja – ezt a munkát.

Lehet-e osztályfőnök?

Ahol az iskolában dolgozó pedagógusok nem akkor érzik jól magukat, ha nincsenek benne a gyerekek, ott a kötelező óraszámom felüli keretből – remélem – első helyen az osztályfőnöki munkát finanszírozzák, a kellő anyagi megbecsüléssel is hangsúlyt adva a tevékenység fontosságának. Annál is inkább, mert az osztály- (csoport-) szinten, kellő körültekintéssel szervezett szabadidős programok szakköröket is pótolhatnak. Különösen az egytanítós alapozó szakasz után nem hagyhatja az iskola támasz nélkül a gyerekcsoportokat, tehát nem „lehet”, hanem „kell” segítő. Bár – a már középiskolás – diákjaimmal rendszeresen találkozva meggyőződtem arról, hogy legalább annyira igénylik a tanár-diák partneri viszonyt, mint általában iskolás korukban.

Lesz-e osztályfőnök?

Remélem, hogy lesz, hiszen minden gyermeknek egyre inkább szüksége lesz arra, hogy legyen egy felnőtt az iskolában, akivel napi kapcsolatban tud lenni, akivel problémáit megoszthatja. Segíteni pedig csak az a pedagógus tud, aki ismeri a gyermek aktuális állapotát, az osztályban és a családban elfoglalt helyét, értelmi képességeit, érzelmi életét. Kellő tapintat és disztingválási képesség esetén az osztályfőnök segítő gondoskodása nem veszélyezteti a gyermek autonómiáját. Hiszem, hogy csak az a tanuló tud megfelelni az iskola, majdan az élet kihívásainak, akinek a személyisége egészséges, ezért az osztályfőnöki funkció megtartása az iskola minden pedagógusának, vezetőjének és az iskola fenntartójának is közös érdeke lesz.

Kell-e osztályfőnök, osztályfőnök kell-e?

Valaki kell,

- aki a diákok segítője problémáik megoldásában, egyenrangú partnere a vitákban, eligazítója a konfliktusok kezelésében, jellemük tudatos alakítója,
- aki tudatosan épít működő közösséget az egyén szocializációjához, perszonalizációjához,
- aki koordinál és közvetít a tanulók és a tantestület között,
- aki rendszeresen kapcsolatot tart a családokkal,
- aki konfliktusokat kezel,
- aki (újabb tantárgyak híján) az emberismeret és pályaorientáció műveltségi területekben megjelölt követelményeket elsajátíttatja a tanulókkal,
- aki felkészít a felnőttéletre úgy, hogy megtanítja az egyes tanulót tanulni, kommunikálni és illedelmesen viselkedni,
- aki ellátja az osztály, a csoport szervezési és adminisztrációs feladatait.

Megkérdeztem néhány általános iskola osztályfőnöki munkaközösség-vezetőjét arról, hogy iskolájukban mit gondolnak az osztályfőnöki munka jövőjéről. A következőkben ezeket a véleményeket teszem közzé.

Pótolható-e az osztályfőnök?

Azt, hogy az osztályfőnök létezik, s központi szerepet tölt be a nevelési-oktatási folyamatban, jelenlegi munkánk bizonyítja. Elsődleges feladat, melyet valamennyi nevelő célul tűz ki, a tanulói személyiség megismerése. A mi iskolánk külön programot dolgozott ki. Az ötödikes osztályfőnök gyermekeivel tábortanulmányozást tartott pár napot mindjárt az év elején. Ahhoz, hogy nevelőmunkánk hatékony legyen, tisztában kell lennünk a tanulót ért valamennyi hatással, ismernünk kell azt a légkört, azt a környezetet, amelyben a tanuló a nap tizennyolc óráját tölti, az esetleges negatív hatásokat, hogy azokat, amennyire lehet, háttérbe szorítsuk.

Eddigi munkánknak része volt a családlátogatás. Ki fogja elvégezni a környezettanulmányokat? Szükségtelen? Van olyan nevelő, aki ennek a fontosságát kétségbe vonja? Egyáltalán kétségbe vonhatjuk-e az osztályfőnök szükségességét? A szülőkkel való kapcsolattartás egyirányú folyamat lesz? Lehetőséget adunk, hogy fogadóórákon, szülői értekezleteken felkeressenek bennünket, úgy, mint eddig. De ki tartja a szülői értekezletet, ha nem az osztályfőnök? A szülők problémáit a tanuló ellenőrző könyvén keresztül tárgyalhatják meg?

Az osztályfőnök a tantestületen belül is megkülönböztetett szerepet tölt be. Koordinál, problémákat kezel, előfordul, hogy ő a kollégák és a tanulók vagy a szülők közötti konfliktus levezetője. Ő az, aki segítheti a tanulók személyiségének mélyebb megismerését másoknak is. Ő az, aki elvégzi a problémák feltárását, az okokat vizsgálja, nem elégszik meg a tüneti kezeléssel. Végigkíséri a tanulók személyiségének fejlődését az iskola négy éve alatt. Ő az, akihez a tanulók mindenkor bizalommal fordulhatnak. Segít, tanácsot ad az ügyes-bajos dolgaikban. Nemegyszer ő az egyetlen, aki meghallgatja, „komolyan veszi” a gyereket, a problémáit.

Az osztályfőnök feladatai közé tartozik segíteni a tanuló beilleszkedését a közösségbe, az iskolai életbe, a társadalmi rendbe. Nemcsak az iskola követelményeit kell közvetítenie a tanulók számára, hanem egyfajta társadalmi értékrendet is. Nagyon nehéz szerep ez akkor, amikor sok esetben az iskola, a pedagógus törekvéseivel merőben ellentétes hatások érvényesülnek a tanuló közvetlen kör-

nyezetében. Értékek devalválódnak, s olyan emberi tevékenységek, magatartásformák válnak követendővé, amelyek nem lehetnének azok.

Vállalnunk kell szerepünket akkor is, ha ez a jelenlegi még újabb és újabb feladatokkal egészül ki. Eddigi munkánk is azt bizonyítja, hogy egy jó osztályfőnök pótolhatatlan. Ha nem lenne, űrt hagyna maga után.

Kovacsics Miklósné

of. mkv., Petőfi Sándor Általános Iskola, Sopron

Kell-e osztályfőnök? Osztályfőnök kell-e?

A kérdésekre a válaszom egyértelmű: igen. Egy iskola – amennyiben tantestülete hasonló gondolkodású, mint én – helyi tantervében, pedagógiai programján belül meg kell hogy teremtsen ennek a feltételeit. Azért van szükség osztályfőnökre, mert a modernizálódó iskolában az osztályfőnök feladata, tevékenysége egy „negyedik dimenzióban” zajlik. Nemcsak a gyerekek, szülők és nevelők háromszögében zajló problémák megoldásával kell megbirkóznia, hanem olyan törekvéseket is vállalnia kell, amelyek ellentétes érdekeket tükrözhetnek.

Nem tudom elképzelni, hogy egy osztályosztályfőnöki munkájának tervezését a pedagógusok együttműködve végezzék. Egy osztályfőnök és egy osztály kapcsolatának, együttes munkájának alapja a kölcsönös bizalom. Ehhez mélyen meg kell ismerni a gyerekeket. Együtt kell élni velük jóban-rosszban, de ez csak egy gyerekcsoporttal hatékony. Ha ezt a munkát a pedagógusok együttesen vállalják, minimális eredménye lenne.

Egy osztályfőnöki munkát csak részben lehet papíron megtervezni. Vannak olyan gondok, problémák, amelyeket azonnal meg kell oldani. Az osztályfőnöki munkában ezek okoznak fejtörést a pedagógus számára. Ha elmaradnak az osztályfőnöki órák, mikor és hogyan lesz mód e problémák megbeszélésére? Ha nem lesz (egy) osztályfőnök, kihez fordul a gyerek? Minden pedagógushoz? Vagy éppen ahhoz, aki a legszimpatikusabb a számára? Fel meri-e keresni a pedagógusokat? És ha igen, milyen segítséget kaphat egy olyan embertől, akivel csak tanítási órán, heti két-három alkalommal találkozik?

Nem mindenki szereti az osztályfőnöki órát. Vannak nevelők, akiknek ez nyűg. Az ilyen nevelő nem érti meg a gyereket, és ezért nincs is mit megbeszélnie velük.

Én bízom kollégáim és az iskolavezetők gondolkodásában, abban, hogy az osztályfőnöki feladatkört nem kezelik a rendszer szintjén nem kötelező funkciónak.

Iliásné Pozsgai Ibolya

of. mkv., Fertőszéplaki Általános Iskola

Néhány gondolat a vitaindítóhoz

A válasz egyértelmű: van osztályfőnök, a kötelező osztályfőnöki órával egyetemben. Igaz, hogy az utóbbi évek során az osztályfőnök szerepe, az ellátandó feladatainak köre, módja sokat változott: nincsenek kötelezően előírt témák, a munkaközösség is csak ajánlásokat javasol egy iskolán belül. Hogy van-e osztályfőnök, és milyen fontos, hogy van, az leginkább akkor derül ki, amikor „nincs”. Az elmaradó osztályfőnöki órák, a meg nem beszélt gondok halmozódása következtében hamarosan megmutatkoznak az osztályközösségekben a negatív tendenciák.

Ilyen helyzetben legtöbbször az osztályban tanító valamelyik nevelő veszi át az osztályfőnök szerepét. Ez a legtöbb esetben a halaszthatatlan teendők megoldására korlátozódik. A fentiek – azt hiszem – arra is választ adnak, hogy kell-e osztályfőnök a mai iskolában.

Lesz-e osztályfőnök? Azt gondolom, igen. Lehet, hogy nem mindenütt fogják osztályfőnöknek nevezni, hanem például patronáló tanárnak, csoportfelelősnek stb. Az iskolák többségében a NAT bevezetése ellenére is megmarad az osztályrendszer szerinti oktatás. Az osztály tanulói igénylik, hogy legyen egy felnőtt, aki jobban odafigyel rájuk, tanácsot ad, segít, ha kell, összetartja, formálja közösségüket. Úgy vélem, az osztályfőnöki órák megmaradnak. Kell egy szervezett időpont, alkalom arra, hogy a tanulók beszélhessenek problémáikról, azokra megoldási módokat keressenek, hogy az osztályfőnök az iskola elvárásait közvetíthesse, egyeztethesse velük.

Lehet-e osztályfőnök? Örülök annak, hogy lehet. Már csak remélni merem, hogy a fenntartó ezt elfogadja, finanszírozza, és a pénzhiány miatt nem éppen ez a terület szenved hátrányt, holott fontossága miatt éppen az ellenkezője lenne kívánatos.

Mihály Ottóval egyetértve, csak kiemelni tudom, hogy az osztályfőnök tevékenysége bővül, tartalmilag és minőségileg is megváltozik, tehát magára a funkcióra van szükség. Kétkedő kérdéseim is adódnak ebből. Egy osztály vezetése, konfliktusos helyzetei, a vele járó többletfeladatok, a tanulók fejlődése iránt érzett felelősség miatt eddig sem volt a pedagógusok egy része körében kedvelt az osztályfőnöki teendők ellátása. A NAT bevezetésével ezek a terhek növekednek. Hogyan fogunk megfelelni a követelményeknek? Hogyan tudjuk levetkőzni a beidegződéseket, hogy mi közvetítjük a jót, a szépet, a mindig igazat? Hogyan tudjuk e szerep helyett az érdekek, a vélemények egyeztetését előtérbe helyezni?

Én azért remélem, hogy ez sikerül, és a már beindult szemléletváltozás tovább erősödik. A gyerekekkel, a szülőkkel együtt mi is megtanulunk NAT-ul.

*Kocsis Istvánné
of. mkv., Erkel Ferenc Általános Iskola, Sopron*

Szegény ember vízzel főz

Kell-e osztályfőnök? A kérdés a NAT – amely az osztályfőnöki funkciót meg sem említi, és a hagyományosan osztályfőnökiinek tekintett munkát a műveltségi területek között osztja szét – olvasása közben már meghökkentett. Aztán tudomásul vettem, hogy erről vita indul az Új Pedagógiai Szemlében. Ebben az lepett meg a legjobban, hogy *Mihály Ottó*, aki néhány éve kategorikusan pálcát tört az osztályfőnöki tevékenység fölött, mennyire dodonai lett a vitaindítóban. Most kell, vagy nem kell? Azt hittem, hogy a kérdés költői: minden árkon belüli tudja, hogy nem kell. Már megszokott az iskolai munkában az osztályfőnöki óra jelenléte. A hagyomány diktálja, akárcsak a nyelvtan- vagy a matematikaórát. Az azonban, hogy amióta iskola van, osztályfőnök is van, még nem igazolja annak helyénvalóságát.

Ami a feladat szükségességét illeti, nem sokat bajlódik vele a NAT sem. Műveltségi területek vannak, azok témaköri minimumát kiválóan behatárolja. Csak ezt elvégezve bárki tudhat minden fontosat. Ha már tudja, rajta a sor, hogy emberként, hogy tisztességesként, hogy személyiségként, hogy autonóm egyéniségként élje az életét. A tanárok többsége (?) úgyis nyugtának érzi az osztályfőnököskö-

dést, kevésnek a munkadíjat, adminisztratívnak és őrlt sok időt felemészítőnek a tevékenységet. Arról nem is beszélve, hogy annak idején megfelelő szakmai tudással (?) engedték ki az egyetemről, de ebben a nehéz, sokszálú tevékenységben alig kapott valami támpontot, így aztán a saját kínján tanulta meg, ha hagyta (hagyja) magát ilyenekké kinézni.

Hol van, hova tűnt a személyes példa, a közösség szervezése, az érzelmi szálakkal is erősített kötődés, a kapcsolatteremtés a kistantestület és az osztály között, a szülőkkel tartott érdemi kapcsolat, amik az embernevelés hatékonyságát lennének hivatottak biztosítani? Voltak-e egyáltalán? Néhány megszállott fejében – és gyakorlatában – nyilvánvalóan, a lózungokban is, de a megszállottak kanonizálás nélkül is végzik ezt az áldozatos munkát, a lózungokkal meg semmit nem érünk.

Itt az ideje, hogy szüntessük meg azt, ami formai csupán. Nem kell az osztályfőnöki óra. A kérdés persze jogos: mi lesz a gyerekekkel? A felvilágosodás illúziói tudottak: attól az ember még nem jó, hogy megtanulta, mi a jó. Mindennek ellenére a NAT csak a műveltség kognitív vetületét támogatja. Jogi garancia nélkül a „templom egere” önkormányzatok egy fillért sem szavaznak meg az osztályfőnöki munka javára.

Meggyőződésem, a kérdés országos döntnökei tudják, mit tesznek. Azt is tudják, mit áldoznak fel: a neveléstudomány nem tud a tanulói fűszaggal bensőséges viszonyt kialakítani, mert ahhoz mindkettő túl nagy és túl személytelen. És nem is akar, ugyanaból az okból, amiért osztályfőnök sem akar lenni. A jövőnk tehát művelt lesz és neveletlen, hacsak a spontán hatások nem összegeződnek neveléssé. Áldozatok nélkül nincsen győzelem.

Nem hiszem, hogy nekem kellene a döntnököket felvilágosítanom az alternatívákról. Tudják ők is, hogy a dolog valaha a kontraszelekciónal kezdődött: olyanok kerültek egyre nagyobb számban a pályára, akik nem pedagógusok akartak lenni. Nekik csakis a szakirány jelenthet érvényesülést. A mérhetőség gátjai miatt a direktorok is leszoktak az osztályfőnökök elismeréséről. A perifériára szorultság még több pedagógust mozdított el a kisebb időigényű, de jobb megélhetést biztosító feladatok felé. Aztán felmérhettük, hogy az osztályfőnökség formális tevékenység, ami az adminisztrációra korlátozódik. Most itt állunk, és azon vitatkozunk, hogy megőrizzük-e ezt a formális tevékenységet. Ne őrizzük meg! A látszathól, a lázas semmittevésekből ebben az országban mindenkinek elege van. Tegyük ellene, ahogy az orvos is tesz, ha a betegnek láza van: lázcsillapítót ad. Ugyan kezelhette volna az okot is, ami a lázas állapotot létrehozta, de sajnos, a beteg azt nem tudta volna kifizetni. Mi sem tudnánk kifizetni a terápiát. Ennyiben maradhatunk.

Hogy ezzel feláldozzuk a jövőt? Miért, van jövőnk?

*Pápai Gyula
tanár, Vas-Villa, Sopron*

Végül: A pedagógusok továbbra is egybehangzóan igénylik az osztályfőnöki munkát, az osztályfőnöki órákat. Az 1993-ban elvégzett széles körű közvélemény-kutatásokban részt vevő elméleti és gyakorlati szakemberek sem a funkció jogi deklarálása ellen emeltek szót, csupán a tartalmi munka erős központi szabályozását nehezményezték. Jogi garanciák nélkül a funkció elservadása várható. Ez veti fel a kérdést: Mi lesz belőled, gyermek?